

İZMİR MİLLÎ KÜTÜPHANE'DE KAYITLI BULUNAN (1467/14) BİR MECMUA-İ EŞ'ÂR'IN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

*Yasemin ERTEK MORKOÇ**

ÖZET

İzmir Millî Kütüphane'de 1467/14 numaraya kayıtlı bulunan tanıtmayı amaçladığımız "Mecmua-i eş'âr", on dokuz ayrı eserin tek cilt altında toplandığı bir kitabın içinde on dördüncü eser olarak karşımıza çıkmaktadır. İlk bakışta çok küçük ama okunaklı ve temiz bir ta'lik yazı ve düzenli bir sayfa yapısı ile dikkati çeken bu yazma mecmuanın ilk sayfalarındaki çiçek tezyinatı da özenli bir elden çıktığı izlenimini uyandırmaktadır. Mecmuanın musannifinin adı ve tasnif tarihi belirtilmemiştir. Ancak mecmuaya seçilen şairler göz önüne alındığında bir dönem panoraması ile karşılaşılmaktadır. 15. yüzyılın ilk çeyreği ile 16. yüzyılın ilk çeyreği arasında aşağı yukarı bir asır içinde yetişmiş olan şairlerden bir seçki söz konusudur.

Şiir mecmuasında merak uyandıran bir başka husus ise esere dahil edilen şairler arasındaki edebî etkileşim ağıdır. Birbirine nazire yazan veya aynı dönemde yaşayan, örnek aldığı şairle şiirleri arka arkaya sıralanan divan şairleri mecmuaya özellikle seçilmiş gibidir. Eser nazire mecmuası olmadığı halde birbirine nazire olan bir-iki şiirin bulunması seçme şiir mecmualarında da nazirelerin karşımıza çıkabileceği ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

Baştan eksik olan bu mecmuada toplam yirmi üç şiirden on dokuzunun kaside oluşu esere bir "mecmua-i kasaid" görüntüsü vermektedir. Seçme şiir mecmualarında sıklıkla rastladığımız gazel nazım biçimindeki şiirlerin bu seçkide tercih edilmemiş olması, eserin ayırıcı bir diğer özelliği olarak nitelendirilebilir.

Anahtar Kelimeler: İzmir Millî Kütüphane, yazma eser, şiir mecmuası, 15.yy-16.yy, nazire.

THOUGHTS ON A MECMUA-İ EŞ'ÂR REGISTERED IN THE İZMİR NATIONAL LIBRARY (1467/14)

ABSTRACT

"Mecmua-i eş'âr" registered with 1467/14 numbered work in İzmir National Library that we have tried to promote, emerges as the fourteenth work in a booklet collected in a single collection of the nineteen separate works. At first glance, this magazine which draws attention with its very small but with legible writing, a clean talik writing and orderly layout creates an impression that it is the result of a

* Yrd. Doç. Dr. Celal Bayar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü El-mek:
yaseminmorkoc@gmail.com

mindful hand with its floral ornament in the first pages. The name of the person who sorts out the magazine and the sorting date has not been specified. A period panorama confronts us when the chosen poets for the magazine have been taken into consideration. There is a selection from the poets who lived for about one century between the years of the first quarter of the fifteenth century and first quarter of the sixteenth century.

Another intriguing aspect is that the poetry magazines is the web of literary interaction between the poets included in the same work. The Ottoman poetry poets whose poems are listed consecutively with the poets they took as an example and who taunt each other and living together in the same period are just like selected specially. Although the work is not a taunting writing (paralel) magazine, that there are two poems which taunts each other strengthens the possibility that paralel writing can confront us in the selected poetry magazines.

The nineteen of the total twenty three poems are the eulogy in this magazine which is missing from the beginning and they appear like "mecmua-i kasaid". Another distinctive feature of this work that we come across frequently in selected poetry magazines is that the poems which are in lyric verse form are not preferred in this selection.

Key Words: İzmir National Library, manuscripts, poetry magazine, 15. -16. Century Paralel Writing (Taunting)

GİRİŞ

Şiir mecmuaları, yazıldıkları dönemin edebî zevkini ve eğilimini yansıtan birer gösterge olmalarının ötesinde edebiyat tarihimizin karanlıkta kalan bazı noktalarını aydınlatan, edebî geleneğe katkı sağlayan malzeme niteliği de taşımaktadır. Yazma eser kütüphanelerinde yüzlercesine rastlayabileceğimiz şiir mecmualarını farklı biçimlerde düzenlenmiş olarak görebiliyoruz.¹ Mecmuaların düzenleniş şekli hiç şüphesiz ki musanniflerinin tercihi, zevki ve ilgisi doğrultusunda değişmektedir. Mecmua en genel şekliyle bir derleme olduğundan derlenen materyalin niteliği ve derleme şekli çeşitlilik arz etmektedir.

Şiir mecmualarının öncelikle şiirlerin biçim ve türleri göz önüne alınarak derlendiği görülmektedir. Kaside, gazel, şarkı, musammat, mersiye, na't, hezliyyât ve hicviyyât, nazire mecmuaları vb. aynı nazım biçimi veya türünde yazılmış olan şiirlerin bir araya getirilmesi ile oluşturulmuş şiir mecmuaları geniş bir yer tutmaktadır. Bunun yanı sıra ünlü şairlerin şiirlerinden oluşturulmuş seçkilerin bir araya getirildiği mecmualara sıkça rastlayabiliyoruz. Birkaç şairin divanının bir araya getirildiği mecmualar, belli zümrelere dâhil olan şairlerin şiirlerinin toplandığı mecmualar da geniş yer tutar. Sadece belli bir yüzyıl içinde yaşamış olan şairlerin şiirlerinden

¹ Mecmuaların tasnifi ve türleri ile ilgili olarak daha geniş bilgi için şu çalışmalara bakılabilir: Atabey Kılıç, "Mecmua Tasnifine Dair", *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII Mecmua: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı*, Turkuaz Yayınları, İstanbul 2012, s. 75-96; Mehmet Gürbüz, "Şiir Mecmuaları Üzerine Bir Tasnif Denemesi", *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII Mecmua: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı*, Turkuaz Yayınları, İstanbul 2012, s. 97-113.

oluşturulmuş mecmualar ya da belli bir silsile düşünülmeden tamamen musannifin beğendiği, tercih ettiği şair ve şiirlerin derlendiği mecmualar kütüphanelerde karşımıza çıkabilmektedir.

Şiir mecmualarının düzenlenişindeki bu çeşitlilik, inceleme yapan araştırmacıyı da bu konu üzerinde düşünmeye ve seçkideki şair ve şiirler arasında farklı ilgileri tespit etmeye mecbur kılmaktadır. Tam bu noktada mecmuadaki şiirler ile (eğer mevcutsa) şairin divanındaki şiirlerin mukayesesi de devreye girecektir. Şairin divanı yoksa ya da bilinmiyorsa, o takdirde mecmua o şairin şiiri ya da şiirleri için değerli bir nüsha seviyesine yükselir. Zira şiir mecmualarının edebiyat tarihine en önemli getirilerinden biri, tanınmamış, divanı bulunmayan şairleri ve onların şiirlerini ya da eserlerini gün yüzüne çıkarması, divanı olanların da divanda bulunmayan şiirlerini tespit etmeye yaramasıdır. Mecmualarda şiirlerin sıralanış düzeni birbirinden etkilenen şairlerin belirlenmesini sağlar. Özellikle nazire mecmualarında aynı imajı kullanan şairlerin benzer şiirlerinin art arda sıralandığını görmek mümkündür. Bu da bize şairlerin örnek aldığı, tesirinde kaldığı diğer şairleri belirlemekte yardımcı olur (Aydemir 2001, 150).

İzmir Millî Kütüphane'deki şiir mecmuaları üzerinde inceleme yaparken fark ettiğimiz, çalışmamızın konusunu oluşturan Mecmua-i eş'âr, özellikle yukarıda belirttiğimiz düzenleniş, derleniş biçimi ve şairler arasındaki ilgi yönüyle dikkatimizi çekmiştir. Her şeyden önce ayrıca ciltlenmiş müstakil bir kitap olarak bulunmamaktadır. Şiir mecmuası, değişik konularda yazılmış, çoğunluğu nesir olan, kısa, dinî-tasavvufî içerikli on dokuz ayrı risâlenin bir araya getirildiği bir kitap içinde on dördüncü eser olarak yer almaktadır. İncelemeye geçmeden önce mecmuanın yer aldığı kitabın ve mecmuanın tavsifini vermek istiyoruz.

Mecmuanın Tavsifi

Mecmuanın içinde bulunduğu kitabın cildi klasik Osmanlı ciltlerine benzememektedir. Cildin dip-sırt kısmı düz ve köşeli değil, yuvarlak ovalimsi bir görünüm arz etmektedir. Klasik ciltleri modern ciltlerden ayıran en önemli özelliklerden biri, klasik Türk ciltlerinde dip-sırt kısmının düz ve köşeli oluşudur.² Cilt, sonradan elden geçerek tamir görmüş izlenimi vermektedir. Kitap, orijinal cildi yıprandığı için çok sonraki bir dönemde yenilenmiş olabilir. Çünkü mecmuanın yazıldığı dönem olarak düşündüğümüz 16. -17. yüzyılın ve dolayısıyla klasik üslûbun sırtı düz ve köşeli cilt yapısında değildir. Dip-sırtın yuvarlak görünümü, kitabın cildinin sonradan daha yeni bir tarzda elden geçirildiğini düşündürmektedir. Mukavvadan oluşan cildin üstü vişneçürüğü renginde yapay bir deri ile kaplanmıştır. Cilt, (180x105)/(135x65) eb'âdındadır.

Kitap, 1b sayfasında anonim bir manzume-i Farisî ile başlayıp 136b sayfasında bir tasavvufî risâlesi ile sonlanmaktadır. Kitap içindeki risâleler, edebî, tarihî, dinî ve tasavvufî içerikli kısa eserlerdir. Aslında mecmuanın yer aldığı kitap bütünü ile düşünüldüğünde değişik konuda yazılmış kısa eserlerin bir araya getirildiği bir "mecmua-i resâil" görünümü sergilemektedir. Bu durumda mecmua içinde mecmua yapısı karşımıza çıkıyor demektir. Konumuz olan şiir mecmuası kütüphanede 1467 numaraya kayıtlı olan bu kitabın içindeki on dördüncü eser olarak yer alır. Mecmua kendisinden önceki on üçüncü risâleden iki sayfalık mavi renkli su yollu ebrulu kâğıtla ayrılmaktadır. Mecmua ait olduğu kitabın içinde 55b-71b varakları arasında bulunur. Ancak baştan eksik olduğu anlaşılmaktadır. Baştaki sayfaların zaman içinde kaybolduğu ya da koparıldığı daha sonra cilt yenilenirken eksik haliyle kitaba dâhil edildiği düşünülebilir.

Mecmuanın çok küçük yazılmış, harekesiz, okunaklı ve özenli bir ta'lik hattı vardır. Şiirlerin yazımında siyah mürekkep, başlıklarda ise surh ve mavi mürekkep kullanılmıştır.

² Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz, İsmet Binark vd., "Anadolu Türk Sanatı-Ciltleme-", Anadolu Uygarlıkları, C.5, Görsel Yayınlar, İstanbul 1982, s. 976.

Sayfaların ve yazıların etrafında cetvel bulunmamakla birlikte sayfaya şiirlerin yerleştirilmesi son derece düzenlidir. Kâğıtlar koyu krem renkli ve aharlıdır. Her sayfa 21 satırdan oluşmaktadır. Mecmuanın (62a ve 71b dışında) diğer bütün sayfalarının der-kenar kısımlarında şiirler vardır. Bir-iki sayfa hariç genelde sayfada 21 satır dolduktan sonra eğer şiir tamamlanmamışsa aynı sayfanın der-kenarından devam etmektedir. Şiir der-kenarda da bitmiyorsa bu sefer diğer aslı sayfaya geçilmektedir. Manzumeler çoğunlukla uzun olduğu için şiirlerin yazımı bir esas sayfa, bir der-kenar sayfası şeklinde sırayla gider.

Eserin 56a, 56b, 57a sayfalarında bilhassa şiirlerin başlığı etrafında çiçek tezyinatı dikkati çekmektedir. 56b sayfasında der-kenarda da yaprak motifî vardır. Süsleme penç³ ve yaprak motifler şeklindedir. Yapraklarla oluşturulan 16. yüzyılın bu süsleme tarzı “saz üslûbu” diye adlandırılmaktadır (Kaya vd. 2010, 16). Penç motifin yanı sıra yapraklı saz üslûbun 16. yüzyılda kullanılıyor olması mecmuanın yazıldığı dönem hakkında bir fikir vermektedir. 16. yüzyıl yazma eserlerinin iç süslemesinde başlık ve ara başlıkları çiçeklerle bezeme söz konusudur. 16.yy.dan önceki yazmalarda naturalist çiçek bezemesinin kullanıldığı tezhip görülmemiştir (Demiriz 1986, 331). Yazının, sayfaların temizliği ve düzeni, çiçek tezyinatı ile renkli süslemeye yer verilmesi, mecmuanın özenli bir el tarafından oluşturulduğu kanaatini uyandırmaktadır.

Mecmua-i eş'âr, 55b sayfasında baş tarafı eksik olarak Farsça mesnevi ile başlamaktadır. Bu sayfada Şeyh Sa'dî'nin Gülistanı'ndan alınmış bir bölümle karşılaşırız. 56a sayfasında ise Sinân-ı Hâkî'nin münâcât kasidesi ile Türkçe şiirlere geçiş yapılmıştır. 61a sayfasına kadar Farsça manzumeye rastlanmazken 61a, 62b, 63a, 63b, 64a sayfalarının der-kenarlarında Sa'dî'nin Gülistan'ından alıntılar kısa kısa devam eder. Daha sonra mecmuanın sonuna kadar tekrar karşımıza çıkmaz. Farsça beyitle baştan eksik olarak başlayan mecmua, 71b sayfasında Necâtî'nin gül kasidesi ile sonlanmaktadır. Sadece bu son sayfada ve 62a sayfasında der-kenar kısmı boştur.

Baş: جوان مردا سخن در پرده می دار
که با هر دون نشاید گفت اسرار⁴

Son: Tâcdârân üzre şâhâ şehriyâr ol şehriyâr

Nite kim her nevbahâr olur şeh-i ezhâr gül

Şiir mecmuasının bulunduğu kitapta yer alan bütün eserlerin dökümü ise şöyledir:

Eser	Yazar	Demirbaş Numarası	Varak Aralığı
Manzûme-i Farisî	Anonim	1467/1	1b-10b
Tuhfetü'l-Mülûk	Anonim	1467/2	10b-11a
Tahmîsat be Gazelhâ-yı Hoca Hâfiz-ı Şîrâzî	Zeynî	1467/3	11b-13a
Mukatta'ât-ı Arabî ve	Anonim	1467/4	13b-15a

³ Penç, gül, gül goncası, papatya ve benzer çiçeklerin kuş bakışı görünüşünün stilize edilerek çizilmiş şekilleridir.

⁴“ Cevân merdâ suhan der perde mi-dâr

Ki bâ her dîn neşâyed guft esrâr”

(Ey genç adam, sözü gizli tut. Zira alçaklara sırları söylemek uygun olmaz.)

Mürekkebât-ı Farisî			
Müntehab-i Mevlânâ Câmî	Anonim	1467/5	15b-26a
Kitâbü'l-Gavsiyye	Muhyiddîn İbnü'l-Arabî	1467/6	26b-27a
Menkabet-i Emîrî'l-Müminîn Ali b. Ebû Talib	Anonim	1467/7	27b-28b
Risâle-i Abdullah-ı Ensârî	Anonim	1467/8	28b-30a
Risâletü'l-Gaiyye	Anonim	1467/9	30b-33a
Levâiyih	Nureddin Abdurrahman b. Ahmed el-Câmî el-Herevî	1467/10	33b-40a
Tabsiratü'l-Mübtedî ve Tezkiretü'l-Müntehî	Sadreddin Muhammed b. İshak el-Konevî	1467/11	40b-50b
Risâle-i Nur-bahş	Molla Câmî	1467/12	50b-52b
Fevâidü Ed'îye-i Kur'âniyye	Anonim	1467/13	52b-54a
Mecmua-i Eş'âr	Anonim	1467/14	55b-71b
Tazarru'nâme	Sinan Paşa	1467/15	72b-103a
Risâle der Kemâl ü Fazl-i Bâyezîd-i Bistâmî	Ebu'l-Hasan el-Harkânî	1467/16	103b-116a
El-Kasîdetü'l-Münferice	İbnü'n-Nahvî	1467/17	116b-118a
Tefsîr-i Sûre-i Fâtiha	Musâ es-Sinobî	1467/18	118b-119a
Risâle fi't-Tasavvuf	Molla İlâhî Şeyh Abdullah Nakşibendî es-Simâvî	1467/19	121b-136b

Tabloyu incelediğimizde risâlelerin toplandığı kitapta daha çok dînî, tasavvufî içerikli eserleri görmekteyiz. Edebî ve tarihî içerikli eserler az yer tutmaktadır. Varak sayıları üç-beş sayfa arasında değişmektedir. Konumuzu oluşturan mecmua-i eş'âr varak sayısı en çok olan üç eser içinde ikinci sıradadır. Muhtemelen hacmi daha geniş olan bu şiir mecmuası zaman içinde sayfa sayıları eksilerek günümüze ulaşabilmiştir. Baş taraftan eksik olması da bu ihtimali

Turkish Studies

kuvvetlendirmektedir. Farklı risâleleri bir araya toplayan, bu yönüyle bir risâleler mecmuası olarak nitelendirebileceğimiz eserde dikkati çeken bir başka husus, bir araya getirilmiş olan eserlerin büyük bir bölümünün tasavvufta veya edebiyatta ün yapmış kişilere ait olmasıdır. Çok tercih edildikleri için bu eserlerin sıkça okunduğunu ve talep gördüğünü, bu nedenle çoğaltıldıklarını söyleyebiliriz. Bu yazma eserin bir parçasını oluşturan mecmua-i eş'âr'daki şair ve şiir derlemesi de bizi aynı yoruma götürmektedir.

Mecmuadaki Şair ve Şiir Kadrosu

Mecmuada 23 şiir bulunmaktadır. Şeyh Sadi'nin Gülistan'ından alıntılar parça parça olduğu ve bütünlük taşımadığı için bunları şiir sayısına dâhil etmedik. Bir manzumenin şairini tam tespit edememekle birlikte toplam 14 şair seçkide yerini almıştır. Şairlere göre şiirlerin dağılımını mecmuadaki sıralamaya uygun olarak bir tablo halinde şöyle gösterebiliriz:

Şair	Varak numarası	Nazım Biçimi	Beyit Sayısı	Vezni	Nazım Türü veya Konu
Sinân-ı Hâkî	56a	Kaside	33	Fâilâtün/Fâilâtün/Fâilâtün/ Fâilün	Münâcât
Şeyhî	56b	Kaside	50	Mefülü/Fâilâtü/ Mefâilü/Fâilün	Na't
Nizâmî	57a	Kaside	67	Mefülü/Fâilâtü/ Mefâilü/Fâilün	Na't
Güvâhî	58a	Kaside	77	Fâilâtün/Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilün	Na't
Tâcizâde Cafer Çelebi	59a	Terci'-i bend	107 beyit 9 bend	Mefülü/Fâilâtü/ Mefâilü/Fâilün	Na't
Derviş Ahmed	60b	Müseddes-i (mütekerrir)	45 beyit 15 bent	Mefülü/Fâilâtü/ Mefâilü/Fâilün	Hız. Ali ve On İki İmam için övgü
Ahmed Paşa	61a	Terci'-i Bend	59 beyit 5 bend	Mefülü/Fâilâtü/ Mefâilü/Fâilün	Sultan Mehmet için övgü
Usûlî	62a	Tahmis	35 mısra 7 bent	Fâilâtün/Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilün	Nesîmî'nin gazeline tahmis
Ahmed Paşa	62b	Kaside	36	Feilâtün/Mefâilün/ Feilün	Sultan Bayezid için övgü
Ahmed Paşa	63a	Kaside	37	Fâilâtün/Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilün	Sultan Bayezid için övgü
Ahmed Paşa	64a	Kaside	67	Fâilâtün/Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilün	Sultan Mehmet için övgü
Atâyî	65a	Kaside	45	Fâilâtün/Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilün	II. Murad için övgü
İshak Çelebi	65b	Kaside	32	Mefülü/Fâilâtü/ Mefâilü/Fâilün	Medhiye?
Ahmed Paşa	66a	Kaside	31	Mefülü/Fâilâtü/ Mefâilü/Fâilün	Sultan Mehmet için övgü
Ahmed Paşa	66b	Kaside	55	Mefülü/Fâilâtü/ Mefâilü/Fâilün	Sultan Mehmet için

Turkish Studies

					övgü
Vasfî	67a	Kaside	28	feilâtün/feilâtün/ feilâtün/feilün	Koca Mustafa Paşa'ya övgü
Ahmed Paşa	67b	Kaside	35	feilâtün/feilâtün/ feilâtün/feilün	Sultan Mehmet için övgü
Nizâmî	68a	Kaside	46	Mefûlü/Failâtün/ Mefûlü/Fâilâtün	Pir Ahmed için övgü
Ahmed Paşa	68b	Kaside	79	Mefûlü/Mefâilü/ Mefâilü/Faülün	Sultan Mehmet için övgü
Figânî	69b	Kaside	39	Fâilâtün/Fâilâtün Fâilâtün/Fâilün	Kânûnî'nin şehzadelerine sûriyye
Mesîhî	70a	Kaside	51	feilâtün/feilâtün/ feilâtün/feilün	Nişancı Paşa övgüsünde bahâriyye
Necâtî	70b	Kaside	47	Mefûlü/Mefâilü/ Mefâilü/Faülün	Şehzâde Mahmut için övgü
Necâtî	71a	Kaside	40	Fâilâtün/Fâilâtün Fâilâtün/Fâilün	Sultan Bayezid için övgü

Kütüphane katalogunda eserin “mecmua-i eş'ar” olarak kayıtlı görünmesi, inceleme yapmadan önce sanki bir gazel mecmuası ya da farklı nazım biçimleri ve türlerinden şiirlerin toplandığı karışık bir şiir mecmuası izlenimi uyandırmaktadır. Daha önceki yıllarda farklı kütüphanelerde şiir mecmuaları üzerinde çalışırken “mecmua-i eş'ar” olarak kayıtlı bulunan pek çok şiir mecmuasının ağırlıklı olarak gazellerin toplandığı ya da farklı nazım biçimi veya türlerinde şiirlerin bir araya getirildiği derlemeler olduğunu fark etmiştik. İzmir Millî Kütüphane’de tespit ettiğimiz bu mecmua da bu nedenle ilk bakışta aynı şeyi düşündürdü. Ancak inceleyince anladık ki mecmua sadece 4 şiir haricinde yoğun olarak kasidelerin bir araya getirildiği bir “mecmua-i kasâid” modeli çizmektedir. 23 şiirin sadece 4’ü musammat, geri kalan 19’u kasidedir. Musammatların 2’si terci’-i bend, biri tahmis birisi de müseddes-i mütekerrirdir. Sadece bu 4 musammat şiir sebebiyle olacak ki eser, içeriğinde asıl yeri kasidelerin tutmasına rağmen, katalogta kasideler mecmuası değil de “mecmua-i eş'ar” olarak isimlendirilmiştir.

Mecmua-i Eş'ar'daki Şair ve Şiirlerle İlgili Tespitler

Eserin ilgi uyandıran yönlerinin başında bir şair hariç, bir asırlık edebî eğilimin ve zevkin yansımasını mecmua içinde takip etmenin mümkün oluşu gelmektedir. Mecmuaya şiirleri seçilen şairlerin ortak yönü, 15. yüzyılın ilk yarısı ile 16.yüzyılın ilk yarısı arasında yaşamış bulunmalarıdır. Sadece Mevlevî şairlerden 17. yüzyılın ilk yarısında yaşamış olan Derviş Ahmed bu görünüşü bozmaktadır. Seçkiye dâhil edilen şairlerin (biri dışında) yetiştiği bu bir asırlık dönem, Osmanlı Devleti’nin siyâsî, askerî, ekonomik ve kültürel yapısının kuvvetlendiği, devletin imparatorluk seviyesine yükseldiği parlak bir süreçtir. Kasidelerin büyük bir kısmı Fatih Sultan Mehmed’e, II. Bayezid’e övgü içeriklidir. Şiirler içinde, Mesîhî’nin Nişancı Paşa, Vasfî’nin de Sadrazam Koca Mustafa Paşalar için yazdığı medhiyeler vardır. Bunun dışında Necatî’nin

Turkish Studies

Şehzâde Mahmut için yazdığı “benefşe” redifli kasidesi de yer alır. İster hükümdar veya şehzâde, ister devlet adamı olsun medhiye yazılan isimlerin hepsi Osmanlı Devleti içinden çıkmadır. Ancak diğerlerinden farklı olarak Karamanlı Nizâmî’nin kaleme almış olduğu bir kasidenin Karamanoğlu beylerinden Pir Ahmed için yazıldığını görüyoruz. 15. yüzyılın ortalarından olan bu medhiye kasidesi o dönemde Osmanlının yanı sıra Karamanoğulları Beyliği’nin de varlığını ve etkisini göstermesi bakımından ilgi çekicidir. Zira Fatih Sultan Mehmed döneminde Osmanlı Devleti’nin Karamanoğulları Beyliği ile mücadelesi epeyce uğraştırıcı olmuştur. Bu anlamda çoğunluğunu Osmanlı hükümdarı ve devlet adamlarına yazılmış kasidelerin oluşturduğu bir şiir mecmuasında farklı olarak Karamanoğulları beylerinden Pir Ahmed için de bir kaside bulunması adı geçen beyliğin o dönemde siyasî ve edebî panaroma içinde yerini belirlemektedir. Nitekim beylik ortadan kalktıktan sonra da Karamanlı Nizâmî gibi Osmanlı divan şiirini besleyen şairler bu bölgeden yetişmeye devam edecektir. Ayrıca Nizâmî’nin Pir Ahmed’e karşı diğer beylerden daha fazla sevgi beslediğini ve beğendiğini Halûk İpekten şairin divan neşrinde özellikle belirtmektedir (1974, 24).

Mecmuanın ayırt edici niteliklerinden bir diğeri, seçki içindeki şairlerin birbirleriyle ilgisi ve etkileşimleridir. 15. yüzyılın divan şiirine yön veren üç önemli ismi Şeyhî, Ahmed Paşa ve Necâtî’nin mecmuada yer alan kasideleri, divan şiirinin 15. yüzyıldan 16.yüzyıla uzanan çizgisini gözler önüne serer. Mecmuada bir kasidesinin başlığında da özellikle belirtildiği gibi dönemin “sultânü’ş-şuarâ”sı olan Ahmed Paşa seçkide yer alan sekiz şiiri ile diğer şairlerin sultanı olduğunu bir kez daha göstermektedir. Karamanlı Nizâmî’ ve Necâtî’nin ikişer şiiri dışında derlemedeki öteki şairlerin birer şiiri bulunur.

Şeyhî, Nizâmî ve Ahmed Paşa arasında kaynakların belirttiği etkileşim ağına mecmuada yer alan tek şiiri ile İvazpaşazâde Atâyî de katılmaktadır. Atâyî özellikle Şeyhî ile Ahmed Paşa arasında birleştirici bir çizgi olarak değerlendirilebilir (Şentürk vd. 2004, 190). Şeyhî’den sonra bu asırda onun en yakın takipçisi İvazpaşazâde Atâyî’dir. Atâyî’de açık bir şekilde Şeyhî tesiri görülür. Sultan II. Murad’a “güneş” kasidesini ilk defa Atâyî yazmış, bu kaside daha sonra Ahmed Paşa ve Necâtî tarafından tanzir edilmiştir (Canım 1995, 22). Mecmuada hem Atâyî’nin, hem de Ahmed Paşa’nın “güneş” redifli kasideleri arka arkaya sıralanmaktadır. Ancak mecmuadaki şiir sıralamasında önce Ahmed Paşa’nın adı geçen kasidesi, daha sonra Atâyî’ninki yer aldığından sanki Atâyî, Ahmed Paşa’ya nazire söylemiş gibi bir izlenim oluşmaktadır. Oysa Atâyî kasidesini II.Murad’a, Ahmed Paşa ise Fatih Sultan Mehmed’e yazmıştır. Hükümdarların dönemlerinden de Atâyî’nin model şiir sahibi olduğu anlaşılmaktadır. Mecmuada Ahmed Paşa’nın kasidesinin önce verilmesinin nedeni, mecmua derleyicisinin sekiz şiiriyle seçkisinin merkezine yerleştirdiği Ahmed Paşa’ya verdiği önem ve öncelik olabilir. Burada bizi düşündüren bir soru belirlemektedir: Gerçekten dönemin büyük bir şairi kendisinden daha alt seviyedeki başka bir şaire nazire söyleyemez mi? Ya da Fatih Köksal’ın divan şiirinde nazire konusunu incelediği çalışmasında sorduğu şekliyle “Nazirecilikte hiyerarşi var mıdır?” Araştırmacı, sonuçta, nazire olarak sunulan şiirleri olduğu gibi kabul etmek yerine bunlara ihtiyat ve şüpheyle yaklaşmak gerektiğini belirterek şunları söylemektedir:

“Şairler her zaman devrinde tanınmış üstad bir şaire nazire söylememişler, şöhreti yaygınlaşmamış şairlerin beğendikleri şiirlerini de tanzir etmişlerdir. Bu, tanınmış şairler için de böyledir..... Klasik şiirimizdeki nazirecilik geleneği içinde, şairleri yetiştirmek için usta şairlerin daha yeni ve genç şairlerin şiirlerine nazire yazmaları da söz konusudur.” (Köksal 2006, 89).

Şeyhî’nin Atâyî’ye etkisi kadar Nizâmî’ye tesirinden de söz etmek gerekir. Zira bu etkileşimi mecmua içinde de takip etmek mümkündür. Nizâmî, en fazla Ahmedî, Şeyhî, Ahmed Paşa, Atâyî’nin şiirlerini tanzir etmekle beraber, özellikle Ahmed Paşa’yı kendisine usta saymış ve en çok onun şiirlerine nazire yazmıştır (İpekten 1974, 26). İsimlerini saydığımız bütün şairlerin incelediğimiz mecmuada bir arada yer alması bu açıdan anlamlıdır. Zira Nizâmî’nin seçkide

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/1 Winter 2013

bulunan iki kasidesinden biri Şeyhî'nin na'tına nazire olandır. Mecmuada önce Şeyhî'nin na't kasidesi daha sonra Nizâmî'ninki verilmiştir.

Atâyî ve Nizâmî kendilerinden sonra yetişmiş olan şairler üzerinde de tesirlidir. Nazire mecmualarında kendilerinin yazdığı nazireler kadar, her iki şaire yazılan nazirelere de rastlanması edebî gelenek içinde şiirlerinin kabulünü göstermesi bakımından önemlidir. 16. yüzyılın ünlü nazire mecmualarından Eğridirli Hacı Kemal'in Câmîü'n-nezâir'inde Atâyî'ye ait olan 64 şiirden 29'unun model şiir olması ve bu şiirlere değişik şairlerin yazdığı nazireler şiirlerinin beğenildiğini ve takip edildiğini ispat etmektedir. Aynı şekilde Câmîü'n-nezâir'de yer alan 73 şiiriyle Nizâmî de üst sıralarda bulunmaktadır (Ertek Morkoç 2003, LXVI).

Nazirecilik anlayışı içinde terbî, tahmis, tesdis, tazmin vb. gibi bir şairin şiirini esas alarak onun şiirine eklemeye mısralar getirmek suretiyle meydana getirilen nazım şekilleri de dikkate alınır. İncelediğimiz mecmua-i eş'âr'da bu anlayışı devam ettiren Usûlî'ye ait bir tahmisle karşılaşırız. Seyyid Nesîmî'nin bir gazelinin her beytinin üstüne üçer mısra eklemek suretiyle oluşturulan bu tahmisi, mecmuadaki üçüncü nazire şiir örneği olarak göstermek mümkündür.⁵ Usûlî, şiirlerinde Seyyid Nesîmî'nin takipçisidir. Latîfî, Usûlî'nin Fazlullah-ı Hurûfî ve Seyyid Nesîmî'ye bağlılığından dolayı bâtinîlerin kendisine "Fazlullâh-ı sâni" ve "Sırr-ı Seyyid Nesîmî" dediklerini belirtir (Latîfî 1314, 92; aktaran İsen 1990,16). Tahmis, aynı zamanda mecmuanın gazel nazım şekliyle dolaylı olarak bağlantısını sağlayan tek şiir özelliği de gösterir. Kasidelerin ağırlıklı bulunduğu bu seçme şiir mecmuası içinde nazire şiirlerin karşımıza çıkması nazire geleneğine katkı sağlaması bakımından önemlidir. Bu da bize nazire incelemelerinde sadece nazire mecmualarının değil, bu tür seçme şiir mecmualarının da yardımcı olabileceğini işaret etmektedir.

Mecmuadaki Şiirlerin Divanlarla Karşılaştırılması

Şiir mecmuası içindeki şairlerin dördü hariç diğer on şairin divanları mecmuadaki şiirler bağlamında incelenmiş ve bir takım sonuçlar çıkarılmıştır.⁶ Söz konusu dört şairden birinin kim olduğu tam olarak tespit edilememiş, Derviş Ahmed'in şiiri Esrar Dede Tezkiresi'nde aynen yer aldığından oradaki metinle karşılaştırılmış, Güvâhî'ye ait olan na't kasidesi ile İvazpaşazâde Atâyî'nin güneş kasidesi de şairlerin divanı bilinmediği için mukayese imkânı olmamıştır.

Divanları yayımlanmış olan şairlerin divanlarında bulunmayıp mecmuada yer alan şiirleriyle karşılaşmadık. Mecmuadaki şiirlerin yukarıda belirttiğimiz sebeplerden dolayı dördü dışında mevcut bütün şiirler şairlerin divanlarında da bulunmaktadır. Karşılaştırmadan çıkardığımız sonuçları şöyle sıralayabiliriz:

- 1- Hemen hemen bütün şiirlerde, mecmuadaki bazı beyit sıralanışları ile divandaki beyit sıralanışlarının farklı olduğu tespit edilmiştir.

⁵ Diğer iki nazirenin birisi Nizâmî'nin Şeyhî'nin na'tini, diğeri de Ahmed Paşa'nın, Atâyî'nin güneş redifli kasidesini tanziridir.

⁶ Mecmuadaki şiirleri karşılaştırdığımız divan neşirleri şunlardır: Ali Nihat Tarlan, **Ahmet Paşa Divanı**, Akçağ Yayınları, Ankara 1992, s. 34-38, 78-81, 75-78, 64-68, 51-53, 48-51, 68-70, 42-48.; Mustafa İsen-Cemal Kurnaz, **Şeyhî Divanı**, Akçağ Yayınları, Ankara 1990, s. 38-41.; Ali Nihat Tarlan, **Necatî Beg Divanı**, Akçağ Yayınları, Ankara 1992, s. 105-108, 82-85.; Halûk İpekten, **Karamanlı Nizâmî Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı**, Sevinç Matbaası, Ankara 1974, s. 73-79, 99-103.; Mehmed Çavuşoğlu-Ali Tanyeri, **Üsküblü İshâk Çelebi Divanı**, Mimar Sinan Üniversitesi Yayınları, No: 15, İstanbul 1989, s. 39-43.; Abdülkadir Karahan, **Figanî ve Divançesi**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, No: 1181, İstanbul 1966, s. 6-10.; Mehmed Çavuşoğlu, **Vasfî Divanı**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, No: 2709, İstanbul 1980, s. 34-36.; Mustafa İsen, **Usûlî Divanı**, Akçağ Yayınları, Ankara 1990, s. 88-89.; Mine Mengi, **Mesîhî Divanı**, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 1995, s. 42-45.; İsmail Erünsal, **The Life and Works of Taci-zade Ca'fer Çelebi: with Critical Edition of his Divanı**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, No: 3103, İstanbul 1983, s. 7-17.

- 2- Genellikle mecmuadaki şiirlerin beyit sayısı divandaki şiirlerin beyit sayısından eksik çıkmaktadır. Eksik beyitler mecmuada daha çok beş beyte kadar yükselirken, üç şiirde eksik beyit sayısının dikkat çekici ölçüde fazla olduğunu fark ediyoruz. Bu şiirlerden biri İshak Çelebi'nin, diğer ikisi Ahmed Paşa'nın kasideleridir. İshak Çelebi'nin on bir beyti eksik görünürken, Ahmed Paşa'nın 63a sayfasındaki kasidesi yirmi dört beyit, 68b sayfasındaki kasidesi de yirmi altı beyit eksiktir. Beyit sayılarının divandakilerden farklı olarak bu kadar eksik oluşu, şiirlerin mecmuaya kısaltılarak, gelişigüzel geçirildiği izlenimini uyandırmaktadır. Belki de kasidenin uzun bir nazım biçimi oluşu sebebiyle mecmua musannifi bazı kasidelerde seçmece beyitleri derlemeye dahil etme amacını gütmüş olabilir.
- 3- Bazı şiirlerde mecmuada bulunduğu halde divanda olmayan beyitler vardır. Nizâmî'nin Şeyhî'nin na'tine nazire olan kasidesindeki üç beyit divanda bulunmamaktadır. Bulunmayan beyitler şunlardır:

“Pervâne gibi çarç urur arz üstüne felek

Sen şem'e mesken olalı ey şems-i ve'd-đuhā” (B.6)

“Çün şem'i cem' cümle cihân idi şem'vār

Tururdu şubha dek bir ayağ üzre dāimā” (B.7)

“Kadrün serâçesinde bisâţ atlas-ı felek

Şadrunda girde bâlişi hürşid-i müttekā” (B.18)

Ahmed Paşa'nın güneş kasidesindeki iki beyit de divanda bulunmamaktadır:

“Dâne-i encüm dirüp meh hürmeninde her şeh̄er

Bāl açup cevlân ider řāvūs-ı zerrîn-per güneş” (B.5)

“Zînet-i bāğ-ı İrem tütmağičün gülzār-ı şubh

Eyledi gök sebze-zārın pür gül-i aħmer güneş” (B.12)

Aynı şekilde Ahmet Paşa'nın misk redifli kasidesinde, mecmuadaki dokuzuncu beyit divan neşrinde yer almaz:

“Āħir hevā-yı zülfüñile ĥāk olanlaruñ

Řabri giyāhı sünbül ola ĥākdānı misk” (B.9)

Bu farklılığı, mecmua derleyicisinin, günümüze ulaşamamış bir divan nüshasından faydalanmış olmasıyla açıklayabiliriz. Ya da bazı şair divanlarının nüshalarında müstensihlerin bazı beyitleri yanlışlıkla atlamaları, divan ve mecmua beyitleri arasındaki eksiklikten kaynaklanan farklılığı meydana getirmiş olabilir.

- 4- Şiir mecmuasında dört şiir, divandaki beyit sayılarıyla eşitlik göstermektedir. Bu şiirler Şeyhî'nin na't kasidesi, Usûlî'nin tahmisi, Necâfî'nin Şehzâde Mahmut için yazılmış kasidesi ve Ahmet Paşa'nın kerem kasidesidir.
- 5- Usûlî'nin, Seyyid Nesîmî'nin gazelini tahmis ettiği şiirini Usûlî'nin divanı ile karşılaştırdığımızda bazı beyitlerdeki ufak tefek değişiklikler dışında büyük oranda benzerlik bulduk. Tahmise söz konusu olan gazeli, Nesîmî'nin divanında gözden geçirdiğimizde gazelin makta beytinde mahlasın, mecmua ve Usûlî'nin divan neşrinden farklı olarak "Nesîmî" olarak verildiğini gördük. Nesîmî, Fazlullâh-ı Hurûfî ile tanışmadan önce yazdığı şiirlerinin bazılarında Seyyid, bazılarında Naîmî ve Hüseyinî mahlasını kullanmıştır (Ayan 1990, 36). Bu durumda tahminin mecmuadaki şekli ile Usûlî'nin divanındaki şeklini esas alırsak, Nesîmî'nin bu gazelini Fazlullah ile tanışıp şöhret bulmadan önce yazmış olabileceğini söylemek mümkün olacaktır. Usûlî'nin divanında tahminin başlığı "Tahmis-i Usûlî Gazel-i Seyyid" olarak verilmiştir. Nesîmî'nin divanında aynı gazelin makta beytinde mahlasın Nesîmî olarak geçmesi, şairin kısaca "Seyyid" şeklinde de anıldığını düşündürmektedir. Tahminin son iki mısra'ı mecmuada şöyledir:

"Seyyidün gönlünde dâim Hâkdan özge nesne yok
Hem dilinde ol fakîrûn dâim eydür yâ ehad" (62a)

Aynı beyit Usûlî'nin divanında şöyle geçmektedir:

"Seyyidin gönlünde dâyim Hakdan özge nesne yok
Ol fakîrin hem dilinde her dem eydür yâ ehad" (İsen 1990, 88)

Nesîmî'nin tahmise söz konusu olan gazelinin makta beyti kendi divanında ise şu şekilde yer almaktadır:

"Bu Nesîmî hâtırında senden özge nesne yok
Hem dilinde ol fakîrin her dem aydur yâ ehad" (Ayan 1990, 98)

Mecmuadaki ve Usûlî'nin divanındaki tahmiste Nesîmî yerine Seyyid mahlasının kullanılmış olması, divanı çoğaltan müstensihlerin farklı tasarrufları olarak nitelendirilebilir. Ya da Usûlî'nin, Nesîmî'nin gazeline tahmis yazarken mahlasını Seyyid olarak özellikle vurgulamak istemesi ve bu yüzden değiştirmesi bir başka sebep olabilir. Mecmuayı derleyen de Usûlî'nin tercihini devam ettirmiştir diyebiliriz.

Mecmuada Yer Alıp Kaynağı Belirlenemeyen Şiirler

Mecmuanın yazıldığı dönem metin içinde her ne kadar belirtilmemişse de seçilen şairlerin yaşadığı devir göz önüne alındığında yaklaşık bir tahminde bulunmak mümkün görünmektedir. Seçki içinde Şeyhî, Nizâmî, Atâyî'den Ahmed Paşa, Necâfî ve Mesîhî'ye oradan da Figânî, Usûlî ve İshak Çelebi'ye uzanan zaman dilimi, mecmuanın 16.yy.'ın ilk yarısı, hatta ilk çeyreği civarında yazılmış olabileceği fikrini uyandırmaktadır. Ancak Derviş Ahmed'in mecmua içindeki, Esrar Dede Tezkiresi'nde de tam metni yer alan müseddesi bizi, mecmuada takip ettiğimiz 15. yy.'ın ilk yarısı ile 16.yy.'ın ilk yarısı arasındaki şair yelpazesinin ister istemez dışına taşımaktadır. Mecmuanın baştan eksik oluşu, son taraftan da kaybolmuş varaklar olabileceği ihtimali şüphesiz ki sadece mecmuanın elimizdeki şekliyle fikir yürütmemize imkân veriyor.

Turkish Studies

Çoğunluğu 15. ve 16. yüzyılın ilk yarısında yaşamış şairlerin yer aldığı bir şiir mecmuasında 17. yüzyıldan tek bir şairin karşımıza çıkması şaşırtıcıdır. Aradaki uzun zaman dilimi içinde yetişen onlarca meşhur şairden hiçbirinin seçkiye alınmamasını anlamlandırmak güç görünmektedir. Bu durumda şiir derlemesinin hazırlanmış olabileceğini düşündüğümüz tarih, tek bir şair için tam bir yüzyıl sonraya kaymaktadır. Mecmuanın aslında 16. yüzyılın ilk yarısında tamamlandığını ağırlıklı olarak kabul edeceğiz o takdirde, zaman içinde eksilen, kaybolan varaklarla beraber arada başka bir derleyicinin kendi yüzyılında yaşamış Derviş Ahmed'in şiirini seçkiye dâhil ettiğini varsaymamız gerekecektir. Derleyen kişinin içinde yaşadığı dönemin şairlerinden sadece birini seçkisine alıp çoğunlukla bir ya da iki asır önce yaşamış şairlere yer vermesi, farklı bir derleme mantığını karşımıza çıkarır. Ya da mecmuanın 17. yüzyılın ilk yarısında derlendiğine karar vereceksek, bu durumda da mecmuanın başlangıçta daha çok şair içeriyorken zaman içinde eksilen, kaybolan sayfalarla şair sayılarında da azalma olduğunu kabul etmemiz elzem görünmektedir. İşin ilginç yanı mecmuada yazı tipi ya da biçimi hiç değişmemekte, zaman içinde el değiştirdiği, başkaları tarafından eklemeler yapıldığı izlenimi uyandırmamaktadır. Aynı kâğıt, yazı, tarz hatta mürekkep rengi baştan sona devam etmektedir. Aralarda kopukluk, eksiklik de söz konusu değildir. Şiirlerin çoğunluğu uzun nazım biçimleri olduğu için, manzumelerin sıralanışı, ana sayfa-der-kenar sayfası şeklinde düzenli bir biçimde devam eder. Eksik varaklar sadece eserin başındadır. Son kısımda da eksiklik olabileceği ihtimali bulunmaktadır.

Mecmuada kimliğini tam olarak tespit edemediğimiz tek şair, 56a sayfasında kasidesi bulunan "Sinân-ı Hâkî"dir. Tezkirelerde ismi Sinan olup "Hâkî" mahlasını kullanan bir şair bulamadık. Ayrıca Sinân-ı Hâkî'nin kasidesinde kullandığı Hâkî mahlasından yola çıkarak tezkirelerde bu mahlası kullanan şairlerin kimler olabileceğine baktık. Hâkî mahlasını kullanan yedi ayrı şair bulunmakla beraber bunlardan ikisini 18. yy. şairi olmalarından dolayı göz önüne almadık. Zira mecmuadaki şairlerin yaşadıkları zaman diliminden bu iki şairin dönemi çok farklıydı. Üç şairden ikisinin adı Mehmed, birinin de Mustafa olması sebebiyle değerlendirmeye dâhil etmedik. Geriye kalan Hâkî mahlasını kullanan iki şairin ismi belirtilmemesine rağmen yaşadıkları dönem, mecmuaya seçilen şairlerin devirleriyle örtüşmektedir. Bunlardan biri ilk dönem Osmanlı şairleri arasında gösterilen Hâkî (doğum ve ölüm tarihi bilinmemektedir.), diğeri de Üsküp'te doğan II. Bayezid devri şairlerinden olan Hâkî'dir. İlk dönem Osmanlı şairleri arasında gösterilen Hâkî'nin halk arasında meşhur bir divanı olduğu belirtilmiştir. II. Bayezid dönemi şairi olan Hâkî'nin ise şiirlerini kaynakların beğenmediği ifade edilir (İpekten vd. 1988, 170-171). Hâkî mahlasını kullanıp adı Sinan olan bir şairi tezkirelerde fark edemediğimiz için bu konuda kesin bir yorum yapmak mümkün olmamaktadır. Ancak yine de dönemleri seçkideki şairlere yakın olan iki Hâkî'den birinin mecmuada kasidesi bulunan Sinân-ı Hâkî olması muhtemeldir. Mecmuada "Ez ân Sinân-ı Hâkî" başlığıyla verilen 33 beyitlik münâcât kasidesinin makte beyti aynı zamanda şairin mahlasının geçtiği beyittir:

"Tolmuşiken 'âleme 'afvuñ sürürü Rabbenâ

Hâkinüñ göñlün revâ görme k'ola beytü'l-ğazen" (56a)

Mecmuada yüzyıl olarak diğer şairlerden ayrılan Derviş Ahmed'in şiiri, müseddes-i mütekerrir formunda Hz. Ali ve On iki İmam övgüsünde yazılmış bir manzumedir. Mecmuanın 60b sayfasında "Der Menkabet-i Şâh-ı Velâyet-penâh Esedü'llâhi'l-gâlib Ali bin Ebû Tâlib" başlığıyla verilen bu şiir, 15 bentlik bir müseddes olup son bendinin dördüncü mısra'ında şairin mahlasının "Ahmed" olarak geçtiği görülüyor:

"Sürme şapuñdan Aħmedi dîdâr ĥaħķıçün"

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/1 Winter 2013

Başlığında şairin isminin verilmediği bu şiirin her bendinin sonunda tekrar eden beş ve altıncı dizelerin, “Nâdı Ali” denen, Alevî ve Bektâşîlerin dua olarak okudukları Arapça bir manzumeye dayandığını fark ettik.⁷ “Ali’yi çağır” anlamındaki “Nâdı Ali”nin ortaya çıkmasına vesile olan bir hikâyesi de vardır. Uhud savaşı sırasındaki kargaşada Hz. Peygamber bir çukura düşüp zor durumda kalınca Cebrâil, Hz. Ali’yi çağırmasını tavsiye eder. Birlikte orada “Nâdı Ali” duasını okurlar ve Hz. Ali imdâdına yetişir. Böylece savaş Müslümanların lehine döner. Hadis âlimlerinden Aliyyü’l-Kârî bu duanın Hz. Peygamber’e ait olmayıp Şîî ritüeline ait bir şiir olduğunu kabul eder. Şiirlerde ise bu dua, dua metni içinde geçen *nâdı Aliyyen, seyenceli, mazharü’l-acâib ve muzhirü’l-acâib* ibareleriyle kısmî iktibaslar şeklindedir. Karamanlı Aynî, Nâbî ve Şeyh Gâlib gibi divan şairleri, şiirlerinde bu duadan alıntılar yapmışlardır (Yıldırım Sarıkaya 2004, 63-64; aktaran Ceyhan-yayımlanmamış çalışma-). Nâdı Ali duası sadece Bektaşîlerde değil, Kâdiriyye tarikatının evrâdı içinde de bulunmaktadır.⁸ Söz konusu duanın Arapça metni ve Türkçeye çevirisi şöyledir: “ Nâdı Aliyyen mazharü’l-acâ’ib/Tecidhu ‘avnen leke fi’n-nevâib/Küllî hemmin ve gammin seyenceli/Bi velâyetike yâ Alî, yâ Alî!” (Ali’yi çağır ki, o şaşırtıcı şeyler meydana getiricidir. Musibet zamanlarında onu sana yardımcı bulursun. Bütün keder ve gam senin velâyetinle açılacak (yok olacaktır) Yâ Alî, ya Alî!) (Ceyhan-yayımlanmamış çalışma-).

Mecmuada müseddesin her bendinin beş ve altıncı dizelerinde “Nâdı Ali” duasının belirli bir bölümünden iktibas söz konusudur:

“ Yâ *mazharü’l- ‘acâib ‘avnen* lenâ ‘Alî

Ud‘ûke *küllî hemmin ü gammin seyenceli*⁹

Manzumede Hz. Ali başta olmak üzere oğulları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin, daha sonra da On İki İmâm’ın isimleri, her bent birine ayrılmak suretiyle sıralanmakta, kendilerine duyulan derin sevgi samimi bir edayla dile getirilmektedir. Bir tek Esrar Dede Tezkiresi’nde hakkında bilgi bulduğumuz Derviş Ahmed’in Morali olduğunu, Sultan IV. Murad’ın Bağdat Seferi’ne katıldığını, bir süre Bağdat’ta yaşadığını, Trablusşam’dayken de öldüğünü öğreniyoruz. Esrar Dede şairin divanından söz etmemektedir (Genç 2000, 38-42).

Mecmuanın 58a sayfasındaki “Güvâhî sellemehullâh” başlığı ile verilmiş olan 77 beyitlik na’t kasidesi, derlemenin yapıldığı dönemle ilgili bulanıklığı arttıran bir başka şiirdir. Mehmed Süreyyâ Güvâhî’nin ölüm tarihi olarak H.926/M.1520, Agâh Sırrı Levend de H.925/M.1519 tarihlerini vermektedir. Güvâhî’nin “Pendnâme” adlı eserini yayımlayan Mehmet Hengirmen, Pendnâme’nin yazılış tarihi ve Pendnâme’de anlatılan bazı tarihî olaylardan yola çıkarak yukarıdaki iki tarihin mümkün olamayacağını belirtir (M.Süreyyâ 1311, 85; Levend 1973, 142; aktaran Hengirmen 1990, 13-14). Pendnâme’nin yazılış tarihi Hengirmen’e göre H.933/M.1526’dır.¹⁰ Pendnâme’deki Kanûnî devrine denk gelen olaylar da göstermektedir ki Güvâhî 1526’dan sonra ölmüş olmalıdır. Mecmuada Güvâhî’nin şiir başlığındaki “sellemehullâh” (Güvâhî’ye Allah selâmet etsin anlamında) ifadesi mecmuaya bu şiir geçirilirken şairin hayatta olduğu ipucunu verir. Mecmuadaki Figânî’nin, Kanûnî’nin şehzâdelerinin sünnet düğünü için

⁷ Bu konuda ve zihnimizi meşgul eden bazı hususlarda fikirleriyle çalışmamıza katkıda bulunan, kaynak tedarikinde yardımlarını gördüğüm, yayımlanmamış bir çalışmasından istifade etmemi sağlayan sayın Prof. Dr. Âdem Ceyhan’a teşekkür ederim.

⁸ Daha geniş bilgi için bkz. M. Saffet Sankaya, “Bektâşî-Alevîlerde Bir Dua: Nâdı Ali”, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S:5, Isparta 1998, s. 17-31.

⁹ (Ey şaşırtıcı şeyler meydana getiren Alî bize yardım et! Bütün keder ve gam senin duan ile yok olacaktır.)

¹⁰ Güvâhî, Pendnâmesi’nin hâtime bölümünde eseri tamamladığı tarihi, H. 933 yılının zilkade ayı olarak belirtmiştir. Eser zilkade ayında tamamlandığı için söz konusu tarihin milâdî karşılığı 1527 yılına (temmuz-ağustos ayları) denk gelmektedir. Bu durumda Güvâhî’nin 1526 değil, 1527 yılından sonraki bir tarihte ölmüş olmasını kabul etmek gerekecektir.

kaleme aldığı sûriyye kasidesi 1530'da yazılmıştır (Karahan 1966, XVII). Bu durumda aynı şairlerin şiirleri mecmuada bulunduğu ve o dönemde Güvâhî'nin de hayatta olduğu bildirildiğine göre şiir mecmuası 1530 ve sonrasında yazılmış olmalıdır. Bu da bize Güvâhî'nin 1530 ve hemen sonrası daha hayatta olduğunu göstermekte ve Hengirmen'in tahminini doğrulamaktadır. Öte yandan mecmuanın derleniş tarihi ile ilgili elimize oldukça kesin veri sunan bu tespit, seçkide 17.yy. Mevlevî şairi Derviş Ahmed'in karşımıza çıkması ile yukarıda belirttiğimiz gibi bir karışıklığa sebep olmaktadır.

Mecmuadaki Güvâhî'nin na't kasidesi şairin en önemli eseri olan Pendnâme içinde bulunmamaktadır.¹¹ Hengirmen, Güvâhî'nin Pendnâme'si dışında "İbretnâme" ve "Gurbetnâme" adında iki küçük mesnevisi daha olduğunu haber verir ama divanından söz etmez (Hengirmen 1990, 5).

Güvâhî'nin na't ve Sinân-ı Hâkî'nin münâcât kasidesi divanları bilinmediği için karşılaştırılmadı. Bu nedenle iki şairin kasidelerini mecmuadaki şekilleriyle vermeyi amaçladık:

Ez ān Sinān-ı Hākī

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün

- . - / - . - / - . - / - . -

- 1- Ey murād-ı mü'min ü tersā mu'în-i merd ü zen
 Kudretüñdür taşu geh mercān ü geh mermer düzen
- 2- Hikmetüñ esrārını bilmekde hayrāndur 'uqūl
 Kudretüñ evşāfını dimekte 'ācizdür dehen
- 3- Fazluña tekye idenlerden ba'îd olur belā
 Luḫfuñ melce' bilenlerden ırağ olur mihen
- 4- Raḫmetüñ şahrāsına bulmadı bulmaz kimse ḫadd
 Ni'emetüñ deryāsına irmedi irmez vehm ü ḫann
- 5- Pertev-i mihrüñ ziyāsından münevverdür cihān
 Çeşme-i fazluñ zehābından müzeyyendür çemen
- 6- Heybetüñ ḫavfıyla dūr olur menāhīden revān
 Re'fetüñ baḫrinde pāk olur ma'āşīden beden

¹¹ Bu eseri bana ulaştıran sayın Yrd. Doç. Dr. Dilek Erenoğlu Atai'ne teşekkür ederim.

- 7- Ol dir iseñ ola bir mūra müsahhar baħr ü berr
Hüküm iderseñ tevsen-i çarħa yed ile bî-resen
- 8- Nāfe-i luḡfuñ nesīminden ‘aṭā yetişmeden
Bulmadı bu nükhet-i cān-baħş āhū-yı Ḥoten
- 9- Pertev-i mihrüñ ile bulmasa yerde perveriş
Kendü kendüden ‘aķıķ olmazdı seng-i Yemen
- 10- Olmasa ħāk ü ħacer lāyık tecellī şevķine
Ḥār ü ħass yirinde biter miydi sünbül yāsemen
- 11- Saṭvetine ķahrınıñ tağlar mı döyer yā dise¹²
Şerbetine mihrinüñ sükker mi dinür yā leben
- 12- Cān kim anuñ fikrine menzildür olmaz muḡtarib
Dil kim anuñ şevķine me’vādudur ol mümteħan
- 13- Devlet anuñ kim aña derd-i İlähî oldı ķüt
Ḥürrem ol cān kim aña ‘aşķ-ı ħaķıķî oldı fenn
- 14- Kime kim fażl-ı Süleymānı olursa dest-gîr
Ayağı altında ħāk olur hezārān Ehrimen
- 15- Melce²-i maħlūk olan ķalursa tañ mı nātüvān
Nuşreti Ḥaķdan uman cevşen mi ister yā micenn
- 16- Ķullarına çünki cūdundan yetişür ķadr ü cāh
Yok yire zaħmet çeker ancaķ ħasūd-ı çāh-ken

¹² Bu mısra’da Kur’ân-ı Kerîm’in 59. Sûresi olan “Haşr Sûresi”nin 21. âyetine telmih edildiği söylenebilir. (Şâyet biz Kur’ân’ı bir dağın tepesine indirmiş olsaydık, şüphesiz o dağın Allah korkusundan baş eğerek parça parça olduğunu görürdün. Biz bu temsilleri insanlar düşünsünler diye veriyoruz.)

- 17- Raḥmeti çok merḥamet kāfī melikler māliki
Ḥālīk-ı ins ü perī ḥallāḳ-ı ‘aql ü cān ü ten
- 18- Senden özge beni bu cürm ile kim eyler ḳabül
Senden artuḳ baña bu ‘ayb ile kim şayar şemen
- 19- Rabbenā ḥavf odına yanarsam el-ḥaḳḳ yiridür
Mezhebüm zīrā Ḥüseynīdür degül fi‘lüm ḥasen
- 20- Luḳf idüp *lā taḳnaḫū min raḥmeti’llāh* āyetin¹³
Gönderen sensin bize ey Kirdgār-ı zü’l-minen
- 21- Maḡfiretden biz niçün nevmīd olalum çünki sen
Ol nebīler serverin ḳılduñ şefī‘-i encümen
- 22- Ümmeti çün ḳıldı ol cārī şefā‘at çeşmesin
Ođna mücrimlerüñ olmağa yarın āb-zen
- 23- Yā Rab anuñ ḥürmetiçün kim anuñ aşḫābına
Pey-rev olandan ba‘id olur belā-yı hā vü men
- 24- Daḫı anuñ şıdḳı ḥaḳḳıçün kim oldur Yār-ı ḡār
‘Ācizem evşāfını anuñ beyān etmekte ben
- 25- Daḫı anuñ ‘izzetiçünkim ‘Ömerdür k’oldı ol
Kān-ı ‘adl ü ḳātil-i küffār u şāh-ı şaf-şiken
- 26- Daḫı ol ‘Oşmān-ı ‘Affānuñ ḥayāsı ḥaḳḳıçün
K’oldurur ol cāmī‘-i Ḳur’ān bilür ehl-i sünen

¹³ “Allah’ın rahmetinden umudunuzu kesmeyiniz” (Kur’ân: Zümer, 39/53).

- 27- Dağı anuñ hürmetiçün kim 'Ali (?) در آدل
Oldurur şîr-i Hüdâvend zemîn ü hem zemen
- 28- Mağfiret mülkinde yarın bizi maħrûm etmegil
Ey mu'în-i mücrim ü 'aşî- melâz-ı merd ü zen
- 29- 'Aşiyem 'afvuñ eşiginden İlâhî kılma dūr
Tâgiyem luṭfuñ ḳapusundan Hüdâyâ sürme sen
- 30- Müflis ü bî-çāreye cūduñ civārın ḳıl maḳâm
Mücrim ü 'aşîlere fazluñ diyārın vir vaṭan
- 31- Zād için 'uḳbā yarağından hemānā ḥāşilem
Ger müyesser olup iltersem nedür bes bir kefen
- 32- Yirinürsem yiridür ḥulle yirine baña çün
Cürm cāme kizb kirbāsı olupdur pîrehen
- 33- Tolmuşiken 'āleme 'afvuñ sürürü Rabbenā
Ḥākinüñ göñlün revā görme k'ola beytü'l-ḥazen

Güvāhî Sellemehullāh

Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün

_ . _ / _ . _ / _ . _ / _ . _

- 1- Yā şeff'ü'l-müznibîn ü seyyid-i ḥayrū'l-verā
*Raḥmeten li'l-'ālemīn*¹⁴ ü muḳtedā-yı enbiyā
- 2- Eşref-i sādāt-ı kevneyn ü imāmü'l-ḳibleteyn
Mefḥar-ı arz u semā *şemsü'd-duḥā*¹⁵bedrü'd-dücā

¹⁴ “Biz seni Âlemlere ancak rahmet olarak gönderdik” meâlindeki âyetten iktibas edilmiştir (Kur'ân: Enbiyâ, 21/107).

¹⁵ Kuşluk vaktinin güneşi (Hz. Muhammed).

- 3- Zübde-i dehr ü emîn-i kârgâh-ı pür ‘abîr
Server-i şâhib serîr-i bârgâh-ı kibriyâ
- 4- Mağzen-i kenz-i haqâyık mazhar-ı elţâf-ı Haqq
Ekrem-i qavm-i kirâm ü ma‘den-i cûd u sehâ
- 5- Şâh-ı iqlîm-i risâlet h‘âce-i yevmü’l-kıyâm
Ahmed ü Mağmûd ü bü’l-Ķâsım Muğammed Muştafâ
- 6- Rûh-ı pâküñ ey güzîn-i halk idinmişdi habîb
İtmedin icâd-ı mevcûdât Rabb-i zü’l-‘alâ
- 7- Gerçi Âdem bü’l-beşerdür sen ebü’l-ervâh idüñ
K’oldı ahîr zât-ı pâküñe vaţan Ümmü’l-ğurâ
- 8- Âb-ı luţfuñ katresi ser-çeşme-i âb-ı Hızır
Bâd-ı hulkuñ şemmesi nuţğ-ı Mesîh-i cân-fezâ
- 9- Mâhtâb-ı mu‘cizüñ seyyâr-ı ebrâr-ı şeref
Âftâb-ı da‘vetüñ me’vâsı haţğ-ı istivâ
- 10- Südde-i ravzañ havâşş ervâhına dârü’s-selâm
Sâhat-i türbeñ zünüb emrâzına dârü’ş-şifâ
- 11- Da‘vetüñ mülkünde mağkûmuñdur erbâb-ı zemîn
‘İzzetüñ râhında huddâmuñdur a‘yân-ı semâ
- 12- Zümre-i ‘uşşâğ lafzuñ bâdesinden oldı mest
Ma‘şer-i ervâh nuţğüñ h‘ânın idindi ğidâ
- 13- Hâdi-i şer‘üñ ulü’l-ebşâre oldı reh-nümün
Hâkim-i emrüñ ulü’l-elbâba oldı pişvâ

Turkish Studies

- 14- Elsün-i lâli hevâ-yı midhatûñ kılur fasîh
Jeng-i mir'ât-ı kulûba virür evşâfuñ cilâ
- 15- Sana lâyiğ olduğün didiler hayrû'r-rüsül
Kim cefâ idenlere kılduñ 'ivâz luğf u vefâ
- 16- Gerçi olmuşdur Süleymân mâlik-i mülk-i 'azîm
Bir sipâhidür celâlûñ cüdi çü kında şehâ
- 17- Salţanat saña virildi kim bulupdur irtifâ'
Râyet-i emrûñ mine'd-derki ile'l-fevka'l-'alâ
- 18- Tutdılar ise tıyür aña hıyâm-ı ecniha
Sâyebân idi saña her dem şehâb-ı hoş-hevâ
- 19- Luğf ile sen biñ biñ ejderhâları kılduñ muñ'
Kahr için Mûsâ idindiye 'asâsın ejdehâ
- 20- Nüh nefedin eyledi çün gördi a'dâdan sitem
Sen hidâyet dileduñ cevır eyledügünce 'adâ
- 21- Hüsni bi-hemtâña Yûsuf olsa nâzır bir nazâr
Hüzn-i Ya'kûb ile derdüñden çekerti biñ belâ
- 22- Şanki eflâk-i risâletde kevâkibdür rüsül
Tal'atüñdür anda ke's-şemsü'l-münîr *ve 'd-duğâ*¹⁶
- 23- Da'veti her mürselüñ nesh oldu ba'de'l-intikâl
Haşre dek olmayısar emrüne senüñ intihâ

¹⁶ "Kuşluk vaktine and olsun" (Kur'ân: Duhâ, 93/1-5).

- 24- Nāsiḥü'l-edyān anuñçün oldı dīnün k'eyledün
Da'vetün cem'iyetinde inse vü cinne melā
- 25- Cevher-i telkīnün ey iksīr-i tekvīn-i cihān
Şad-hezārān ḳalbi ḥālīş etdi mişl-i kīmyā
- 26- Ḳanğı münkir itmeyeydi dīn-i ḥaḳḳuñı ḳabūl
Kim güvāhuñ gāh cinnīydi geh üştür geh ḥaşā
- 27- Zūlmet-i küfr içre ḳalurlardı tğī ins ü cān
Şems-i dīnün 'ālemi ḥoldurmasa nūr u ziyā
- 28- Ol nübüvvet nūrı kim cebheñde idi ursa berḳ
Ṭa'n iderdi āfītābuñ ḳurşına cirm-i Sühā
- 29- Nārın ol nūr etdi yanarken Ḥalīlūñ gülsitān
Hem yed-i beyzāya ol nūr ile irdi rüşenā
- 30- Sensin ol şeh kim her engüştüñden aḳıtduñ zülāl
Olmağa sīrāb ceyşünde ḳamu bāy u gedā
- 31- Bir avuç ḥāk ile a'dāña iderdün inhizām
Rezmgehde olmadın ārāste-i şaff-ı vegā
- 32- Nā-ümīd idi ganāimden nebiyyīn-i selef
Emr-i Ḥaḳḳ ile saña virildi emvāl-i ğazā
- 33- Çün nücüm-ı nūr idi zāt-ı şerīf-i enverün
Bes olur mı sāye pertev şalduğı yerde zükā
- 34- Gördi olmuşlar perestāruña girde ḥūr-ı in
Māh daḳı ḥıdmet-i mihrüñi ḳıldı bī-riyā

Turkish Studies

- 35- İrmedi bâğ-ı cemâlün gibi zîbâ gülşene
Bu hevâyile cihâmi geşt eder gerçi şabâ
- 36- Hadd ü hattuñ nâzırı irse n'ola kâim-ı dile
Bir arada gördi 'ıyd u Qadrde şubh ü mesâ
- 37- Dir idüñ *el-fâkrü fâhri*¹⁷ her dem ey maħbüb-ı Hâkķ
Şâh-ı kevineyn iken olmayup muħibb-i mâsivâ
- 38- Kendüñi miskîn ederdüñ ümmetüñe nuşh için
Ağniyâ bilsin diyü ya'ni 'anâ olur ğinâ
- 39- İrmez ol cân şihhate derdüñle olmazsa mariz
Bulmaz ol baş devleti yoluñda olmazsa fedâ
- 40- Derk-i esfelde qalur redd etdüğün her nâ-şinâs
*Qurb-ı ev-ednâ*¹⁸ ya irür kime olsañ reh-nümâ
- 41- Menzil-i ednâsıdur 'arş-ı 'alâ aħbâbıñuñ
Mesken-i a'lâdurur a'dâña hem taħte's-şerâ
- 42- Dâr-ı 'uqbâda bulısardur maķâmât-ı refi'
Dâr-ı dünyâda idenler ħazretüñe iķtidâ
- 43- Diyicek düşmenlerün *yâ leytenî küntü türâb*¹⁹
Senden umısar şefâ'at evliyâ vü aşfiyâ
- 44- Sürmeyince yüz türâbına mübârek ravzañuñ
Qalb-i ħuccâca irişmez Merve ħâkķiçün şafâ

¹⁷ "Fakirlik benim övüncümdür" (Bu rivâyet hakkında bilgi için bkz. Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, Beyrut 1418/1997, c.2, s. 113).

¹⁸ "Yakınlık (iki yay aralığında) daha az (kaldı)" (Kur'an: Necm, 53/9).

¹⁹ "Keşke toprak olsaydım" (Kur'an: Nebe, 78/40).

- 45- ‘İzzetüñ dergâhına vaqt-i niyâz olduĝda cem’
 Āĝniyâ olur mesâkîn ü mesâkîn aĝniyâ
- 46- Ey şeh-i a’zam muqarreblerden olanlar kamu
 Āsitânuñ ĥidmetine elf cehd ile sezâ
- 47- Hâk-i pâyüñ zîver-i tâc-ı ser-i Kerrûbiyân
 Gerd-i râhuñ dîde-i quddûsiyâna tütüyâ
- 48- Esb-i ‘izzüñ seyrine meydân-ı nâsût oldu teng
 ? قيعه lâhûta sürseñ n’ola raĥş-ı bād-ı pā
- 49- Hâşa kim evvel aĥir ‘İsâ anunla hem-‘inân
 Çün yaraquña firâz-ı heft tãremdür fezâ
- 50- Çıkmadı ber- pāye-i mi’râcuña Rûhü’l-Ķudüs
 Gerçi varup Sidre’de kaldı kim oldur müntehâ
- 51- Ol seferde maqşad-ı seyrinde çün bulduñ sükün
 Dâr-ı dünyâdan çıqup olduñ enîs-i âşinâ
- 52- *Ķābe kavseyr*²⁰ anda oldu zât-ı pāküñe maqarr
 Sem’üne vaqt-i nüzül irüp ĥiṭâb-ı *hel-etâ*²¹
- 53- Enbiyâ ilhâm ile bildüĝine ilme’l-yaĥîn
 Anda sen ‘ayne’l-yaĥîn irdüñ zu’mı(?) luṭf u ‘atâ
- 54- Anda ṭalduñ baĥre kim yoĝdur aña ḥadd ü kerân
 Anda olduñ ḩatreveş fi’l-ḩâl sen senden cüdâ

²⁰ “İki yay aralıĝı kadar” (Kur’ân: Necm, 53/9).

²¹ “Hakikatte (kesin, şüphesiz) geldi” (Kur’ân: İnsan, 76/1).

55- Anda olduñ hâzin-i genc-i emânet bî-gümân
Anda geçdi bir dem içinde hezârân mâcerâ

56- Ol 'aṭâyâ vehbiyât ü i'tizâz ü ihtirâm
Enbiyâda kimseye olmuş degil illâ saña

57- Derdine 'aşîlerüñ sen kılduğüñ gibi 'ilâc
Kılmaya Loğmân buyurursa 'alîle ihtimâ

58- Hâzretüñdür nite kim sulṭân-ı cündü'l-mürselîn
Çâr-yâruñ da olupdur pişvâ-yı evliyâ

59- Hâzret-i Şiddîk kim aña ehibbâdur kamu
Dîn-i haqquña dil ü cândan olanlar aşdîkâ

60- Hâzret-i Fârûk kim tâ ol dimeyince belî
Şöhret-i İslâm ile a'dâña irmedi cefâ

61- Hâzret-i 'Osmân kim istihyâ iderdi hâzretüñ
Çün huzûruñda muķim olaydı ol ehl-i hayâ

62- Hâzret-i Hâyder kim aña *lahmüke lahm²²* didüñ
Şâh-ı iklîm-i velâyât idi ol şîr-i Hüdâ

63- Vaşfını kim eyleye ol serverüñ şânında çün
Nâzil oldu *lâ fetâ illâ 'Alf²³*yyü'l- Murtażâ

64- Ol sa'ideyn eş-şehideyn eş-şerifeyn ekremeyn
'Âlemeyn el-kâmileyn el-fâzıleyn el-müctebâ

²² "Etin etimdir" (Kaynağı bilinmiyor).

²³ "Ali'den başka yiğit yoktur" (Kaynağı bilinmiyor).

- 65- Ya'ni envereyn-i 'aynuñ birisidürür Hasan
Ziver-i cennâtdur ol ma'den-i hüsn ü bahâ
- 66- Gülbün-i ravzât-ı rıdvân hem birisidür Hüseyin
Oldurur şâh-ı şehîdâñ-ı fezâ-yı Kerbelâ
- 67- Saña vü âlüñe vü etbâ'ña olsun revân
Her nefes biñ şalavât ü hem selâm ü hem şenâ
- 68- Şol zamân kim irişüben va'de-i *men fi'l-kubûr*²⁴
Olasın ey fahr-ı 'âlem şâhib-i tâc ü livâ
- 69- Fırka-i 'âşiler içinde **Güvâhî** haste-dil
Olduğı hinde zelîl ü şermsâr ü mübtelâ
- 70- Hâline eyle anuñ çeşm-i şefâ'atle nazâr
Kim dil ü cân ile elţâfuña tutmuşdur recâ
- 71- Senden özge kime yüz tutsun kim ol dergâhda
Olısar merdûd eger sen dimez iseñ merhabâ
- 72- Yâ İlâhî Aḥmed-i Muḥtâr ḥaḳḳı kim anı
Eyledüñ derd-i zünûba hem ṭabîb ü hem devâ
- 73- Ḳoma ben bî-çâreyi ḥayrân ü zâr ol demde kim
Olmıya dârû-yı derd efgân u feryâd u bükâ
- 74- Olmuşumdur gerçi kim müstevcib-i ḳahr-i nekâl
Var ümîdim k'idesin müstağraḳ-ı nûr-ı liḳâ

²⁴ "Mezarlarda olanlar" (Kur'ân: Hac, 22/7).

75- Her ne deñlü oldum ise t̄alib-i fişk u fesād
Her ne deñlü itdüm ise bî-‘aded sehv ü ğaġā

76- Fazluñ ile ğünkü sen emr eyledüñ *lā taknaġūr*²⁵
Yüz ğutuben dergeh-i a‘lāna ğıldum ilticā

77- Yā ğıyāse’l-müstaġisîn ve ilāhe’l-‘ālemîn
Cümle ‘aşîlerle her ğavf ü ğazerden tüncinā

SONUÇ

Divan şiirinin hazırlık evresini tamamlayıp klasik şiir seviyesine ulaştığı ve ardı ardına yetiştirdiği şairlerle kadrosunu zenginleştirdiği bir edebî dönemin izlerini sürdürdüğümüz İzmir Millî Kütüphanesi’ne kayıtlı olan seçme şiir mecmuası, eksik olmasına rağmen öncelikle bize şairler arası etkileşim bağlantısını sunmaktadır. Birbirinden feyz alan ya da çağdaşı olup aynı edebî ortamı soluyan şairlerin, mecmua içinde çok büyük oranda kasidelerinin tercih edilmesi, her dönem revaçta ve ilk sırada yer alan gazel nazım biçimi kadar kasidenin de önemsendiğini ve ilgi gördüğünü düşündürmektedir.

Mecmua-i eş’âr, kaside ve musammat nazım biçimleri çerçevesinde nazirecilikle ilgili sunduğu verilerin yanı sıra şairlerin yaşadıkları dönem, şiirlerini yazmış olabilecekleri zamandan yola çıkmamızı sağlayarak edebiyat tarihinde karanlıkta kalan bir noktayı da aydınlatmaya yardımcı olmakta, en azından isabetli bir tahmini doğrulamaktadır. Güvâhî’nin ölüm tarihi ile ilgili kaynaklarda birbirinden farklı ileri sürülen düşünceler, elimizdeki şiir mecmuasıyla bir netliğe kavuşmaktadır. Ayrıca Güvâhî’nin hiçbir kaynakta belirtilmeyen divanı içinde bulunabileceğini düşündüğümüz bir na’t kasidesinin mecmuada yer alması, eserin ayırıcı niteliklerinden biridir. Aynı şekilde tezkirelerde, edebiyat tarihlerinde ismine rastlamadığımız Sinân-ı Hâkî’nin mevcudiyeti ve bir münâcât kasidesi de bu derleme ile dikkati çekmektedir.

Bütün bunların yanı sıra şiir mecmuasında zihnimizi karıştıran ve bizi nedeni hususunda düşündürülen bir sorun da karşımıza çıktı. Mecmuanın elimizdeki şekliyle kadrosunu oluşturan şair profilinden farklı bir isimle karşılaşmamız, bizi, eserin yazıldığını düşündüğümüz dönemin bir asır sonrasına götürdü. Derlemenin şair kadrosu 15. yy’ın ilk yarısı ile 16.yy’ın ilk yarısına aitken ve bu görünüş bizi eserin 16.yy’ın ilk yarısında derlenmiş olabileceği fikrine taşırken, Derviş Ahmed adında 17. yy’ın ilk yarısında Sultan IV. Murad döneminde yaşamış başka bir şairin mecmuada bir müseddesinin bulunması çelişki doğurdu. 16. yüzyılın ilk yarısında yaşamış olan Güvâhî’nin mecmuadaki şiirinin başlığı “sellemehullâh” ibâresiyle derlemenin yapıldığı dönemde hayatta olduğunu vurgulamaktadır. Bir asır sonrasından Derviş Ahmed’in adı geçen şiirinin bulunması, bu durumda bizi tek seçeneğe yönlendirmektedir. O da derlemenin zaman içinde yeni kişiler tarafından yapılan eklemelerle zenginleştirilmesi ve şair kadrosunun da değişmesidir. Mecmuanın ara sayfalarında eksik varak fark edilmemektedir. Eserin baştan eksik olduğu kesindir ve sondan da eksik bulunabileceği varsayılırsa bu tespit doğru olabilir. Zira zaman içinde eksilen sayfalar arasında 16. yy’ın ortaları ve ikinci yarısı ile 17. yy’dan şair örneklerinin de yer alabileceğini düşünmek mümkündür. Fakat derlemenin elimizdeki şeklini kâğıt, yazı stili, yazı karakteri hatta mürekkep renkleri açısından değerlendirdiğimizde, baştan sona tutarlılık taşıdığını,

²⁵ “Umudunuzu kesmeyiniz” (Kur’ân: Zümer, 39/53).

esere sonradan farklı zamanlarda değişik musannifler tarafından eklemeler yapıldığı izlenimini uyandırmadığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Sadece cildinin, zamanın akışı içinde yıpranmaktan dolayı yenilenmiş olabileceği kanaatini edindik.

Mecmuaların içinde açık ve doğrudan bir bilgi yoksa hangi düşünce ve sisteme dayanarak, hangi dönemde derlendikleri konusu bu alanda çalışan araştırmacıların temel sorunu gibi görünmektedir. Jan Schmidt'in de belirttiği biçimde derlemeleri bütün olarak düşündüğümüzde bunları kategorize etmek çeşitlilik göstermelerinden dolayı çok güçtür (Schmidt 2012, 390).²⁶

Kütüphanelerde keşfedilmeyi bekleyen sayısız şiir mecmuası bütün belirsizliklere rağmen, yine de sundukları ipuçları, şiir ve şairler arasındaki ilgi örüntüsünü, ismi duyulmayan şairleri ve bilinmeyen şiirleri gün yüzüne çıkarması, metin neşirlerinde göz önüne alınmaları gibi daha birçok sebeple araştırmaya değer bir malzemeler yığını olarak cazibesini korumaya devam ediyor. Çalışmamızdan çıkardığımız sonuçlardan biri de nazire geleneğine sadece nazire mecmualarının değil, sıradan seçme şiir mecmualarının da katkıda bulunabileceğini görmek olmuştur.

KAYNAKÇA

- AYAN Hüseyin (1990). **Nesîmî Divanı**, Ankara: Akçağ Yayınları.
- AYDEMİR Yaşar (2001). “Şiir Mecmuaları ve Metin Teşkilinde Mecmuaların Rolü”, **Bilig**, S:19/Güz.
- BİNARK İsmet (1982). “Anadolu Türk Sanatı-Ciltleme-“, **Anadolu Uygarlıkları**, C.5, İstanbul: Görsel Yayınlar.
- CANIM Rıdvan (1995). **Edirne Şairleri**, Ankara: Akçağ Yayınları.
- CEYHAN Âdem (?). “Üsküplü Mutasavvıf Şair Sadeddîn Sırrî-Hayatı, Bazı Manzum ve Mensur Eserleri-II”, (Yayımlanmamış çalışma).
- ÇAVUŞOĞLU Mehmed (1980). **Vasfî Divan**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 2709.
- _____ vd. (1989). **Üsküplü İshâk Çelebi Divan**, İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Yayınları No: 15.
- DEMİRİZ Yıldız (1986). **Osmanlı Kitap Sanatında Naturalist Üslûpta Çiçekler**, İstanbul: Acar Matbaacılık.
- ERTEK MORKOÇ Yasemin (2003). **Eğridirli Hacı Kemal'in Câmîü'n-nezâir'i –Metin ve Mecmua Geleneği Üzerine Bir İnceleme-**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İzmir.
- ERÜNSAL İsmail (1983). **The Life and Works of Taci-zade Ca'fer Çelebi: with Critical Edition of his Divan**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını No: 3103.

²⁶ Araştırmacı bu konuda ayrıca şunları söylemektedir: “Toplu ciltlerin nasıl görüneceği, özel kullanım amaçlı mı yoksa geniş bir okuyucu kitlesi için mi üretildiği gibi konularda kesin kurallar ya da beklentiler söz konusu olamaz. Görünüşe göre, önceki kullanıcıların yazılarını silmek, notlar eklemek ve metne ayrı yapraklar yapıştırmak ya da fasiküller eklemek gibi konularda el yazmalarını değiştirmeye ilgili bir kural bulunmamaktadır.” (Jan Schmidt, “Bir Tür Olarak Osmanlı Mecmualarının Artı Değeri”, Çev. Müge Özoğlu, Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı, Turkuaz Yayınları, İstanbul, Nisan 2012, s.390.)

- GENÇ İlhan (2000). **Esrar Dede Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye**, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- GÜRBÜZ Mehmet (2012). “Şiir Mecmuaları Üzerine Bir Tasnif Denemesi”, (Haz. Hatice Aynur vd.), **Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı**, İstanbul: Turkuaz Yayınları, s. 97-113.
- HENGİRMEN Mehmet (1990). **Güvâhî Pendnâme**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- İPEKTEN Halûk (1972). **Karamanlı Nizâmî Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı**, Ankara: Sevinç Matbaası.
- _____ vd. (1988). **Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- İSEN Mustafa (1990). **Usûlî Divanı**, Ankara: Akçağ Yayınları.
- _____ vd. (1990). **Şeyhî Divanı**, Ankara: Akçağ Yayınları.
- KARAHAN Abdülkadir (1966). **Figânî ve Divançesi**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, No: 1181.
- KAYA Dursun vd. “Yazma Kitaplar”, <https://www.yazmalar.gov.tr/elyazmaciligimiz/>, (ET. 28.09.2010)tr.php.
- KILIÇ Atabey (2012). “Mecmua Tasnifine Dair”, (Haz. Hatice Aynur vd.), **Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı**, İstanbul: Turkuaz Yayınları, s. 75-96.
- KÖKSAL M. Fatih (2006). **Sana Benzer Güzel Olmaz Divan Şiirinde Nazire**, Ankara: Akçağ Yayınları.
- LATİFÎ (1314). **Tezkire-i Latîfî**, İstanbul.
- MEHMED SÜREYYÂ (1311). **Sicill-i Osmânî**, C.IV, İstanbul.
- MENGİ Mine (1995). **Mesîhî Divanı**, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- SCHMİDT Jan (2012). “Bir Tür Olarak Osmanlı Mecmualarının Artı Değeri”, (Haz. Hatice Aynur vd.), **Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı**, İstanbul: Turkuaz Yayınları, s.390.
- ŞENTÜRK Ahmet Atillâ vd. (2004). **Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- TARLAN Ali Nihat (1992). **Ahmet Paşa Divanı**, Ankara: Akçağ Yayınları.
- _____ (1992). **Necatî Beg Divanı**, Ankara: Akçağ Yayınları.
- YILDIRAN SARIKAYA Meliha (2004). **Türk İslâm Edebiyatında Hz. Ali**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

Ekler

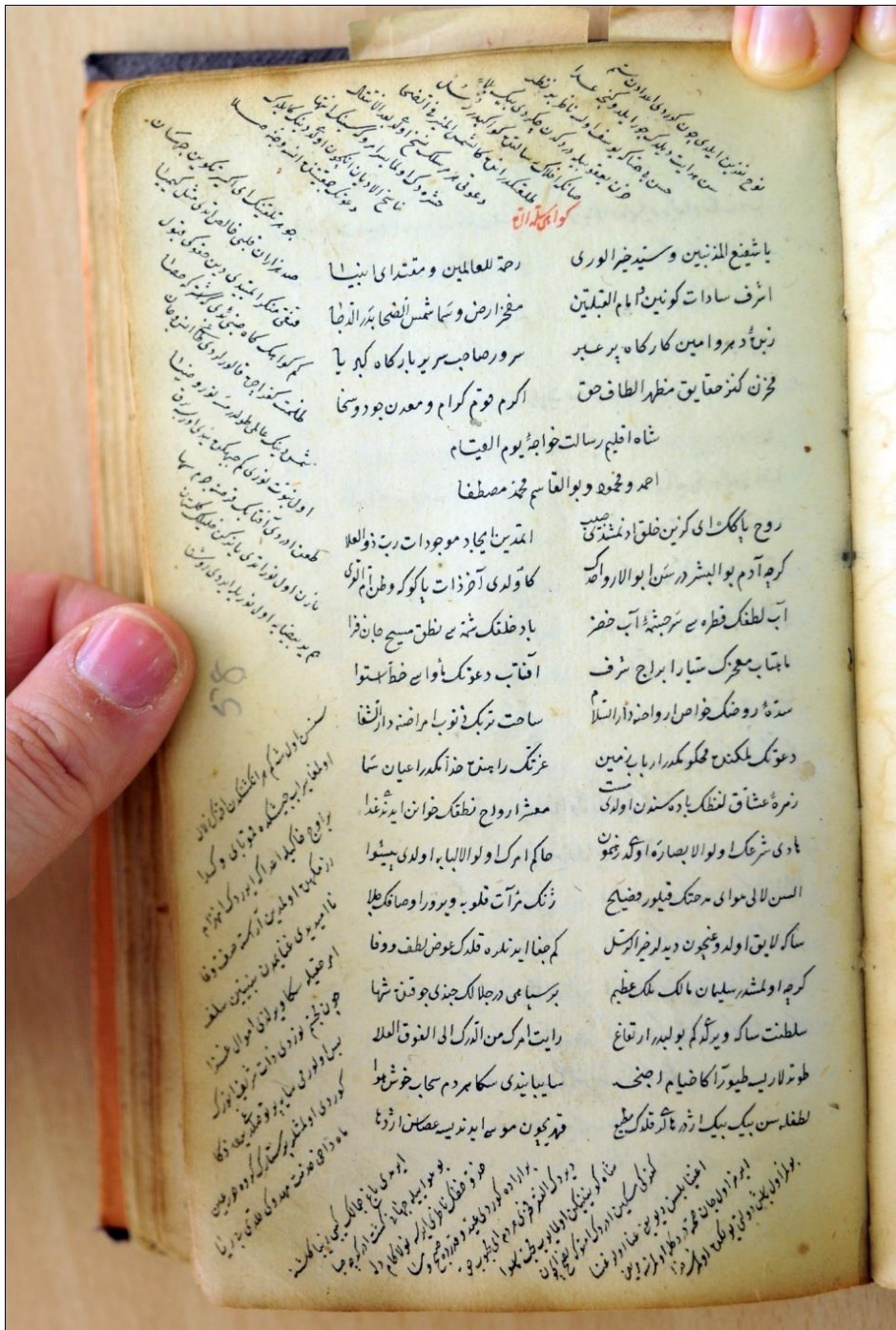
İzmir Milli Kütüphane'deki yazmaların dijital ortama aktarılmamış olması işimizi kısmen zorlaştırmıştır. Yazmaların mikrofilmlerinin de mevcut bulunmaması sebebiyle rahat inceleme yapabilmek için elimizdeki mecmuanın sayfalarını fotoğraf makinesi ile çoğaltmaya çalıştık.

Normalde yazı karakteri çok küçük olduğu için büyülterek çekilmiştir. Yazma mecmuanın farklı sayfalarından örnekleri merakı gidermesi açısından ekler bölümüne dâhil ettik.

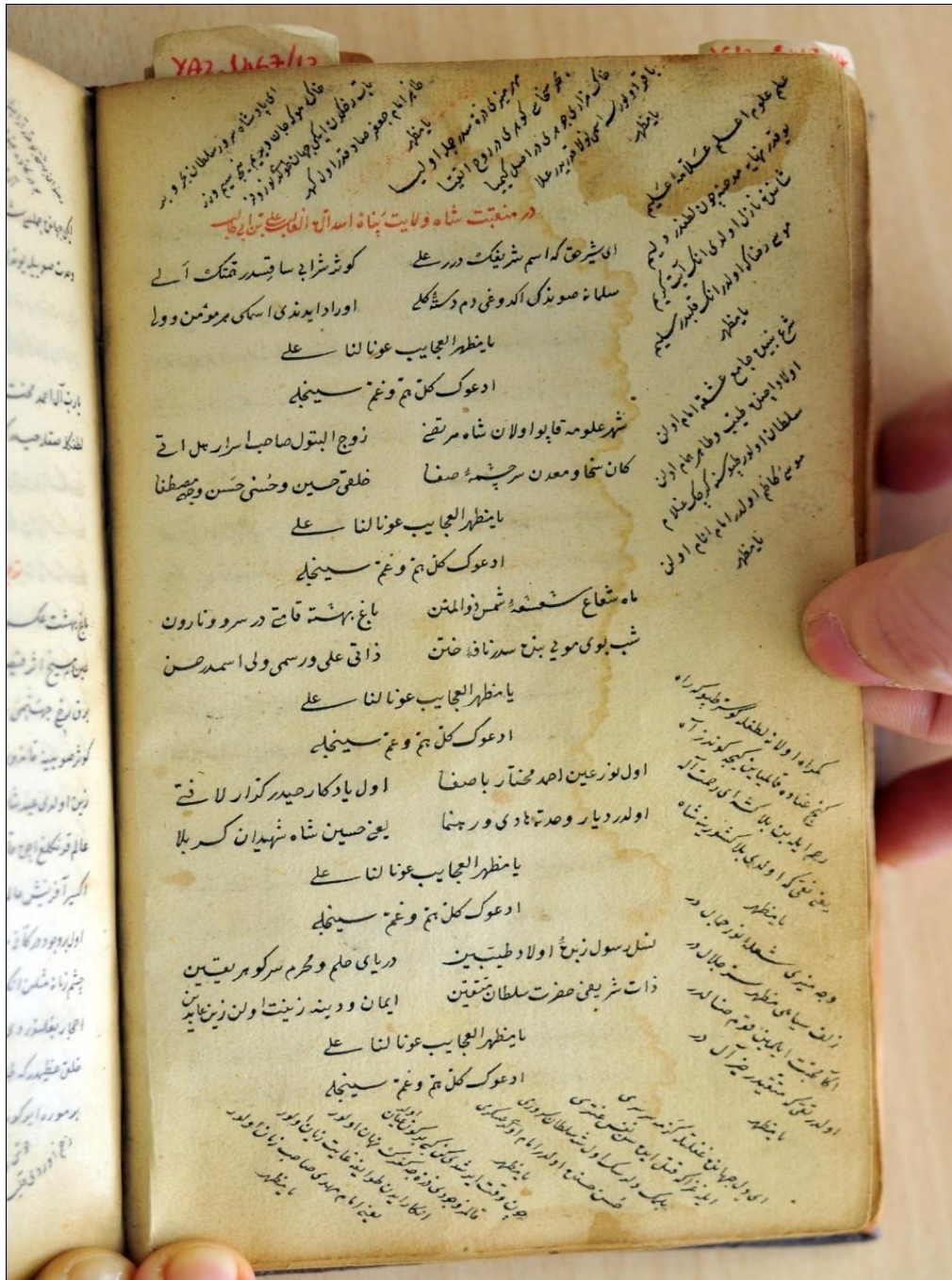

Turkish Studies

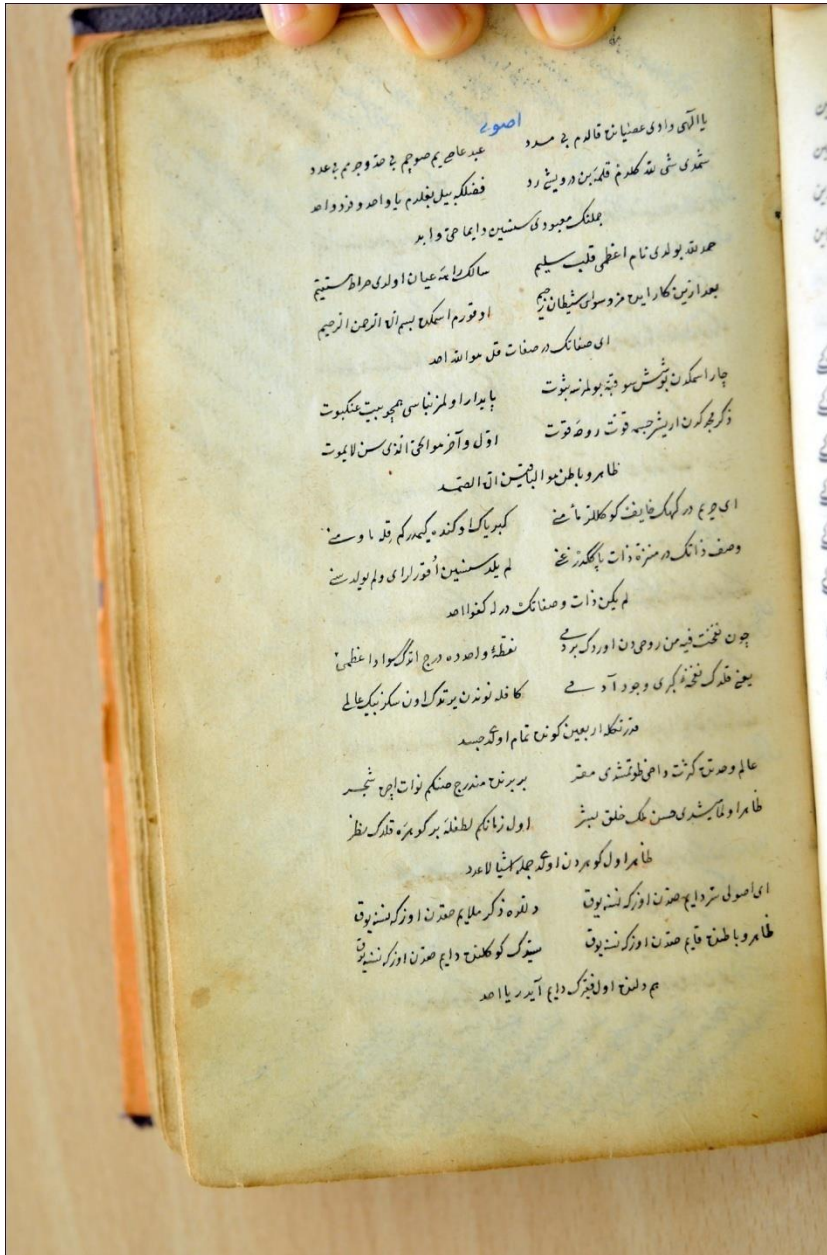
International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/1 Winter 2013

Turkish Studies

Turkish Studies

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/1 Winter 2013